

Jelena ČEČUR

MLETAČKI TOP TIPA FALKONET IZ PERASTA

U Muzeju grada Perasta čuva se vrijedan predmet poznat kao top Zelenko. Naime, u pitanju je mletački top, tip falkonet, kojeg šalje Generalni providur Đirolamo Grimani za Perast 26. decembra 1677. godine¹ kao poklon peraškoj omladini kako bi sa njim vježbala gađanje u metu. Top je poslat kao odgovor na zahtjev peraške Opštine od 4. jula 1677. godine s namjerom da se na njemu obučavaju mladići.²

Kako je, u nedavnom istraživanju, hrvatska doktorandica doktorskog studija „Povijest stanovništva“ Sveučilišta u Dubrovniku Elvira Sorić utvrdila, u pitanju je top od izuzetne vrijednosti datiran u XVI vijek i jedini sačuvan falkonet na istočnoj obali Jadrana.

¹ Državni arhiv Zadra, Girolamo Grimani 1675-1677, knj.I

² Arhiv Muzeja grada Perasta, Knjiga Povlastice i Privilegije, PAV 90

Vrh cijevi ovog topa je ukrašen floralnim ornamentom ispod kojeg se nalazi mletački lav okrenut ulijevo. Topovi sa oznakom lava bili su u vlasništvu države. Ispod oznake lava nalazi se veliko slovo X, odnosno rimski broj deset i predstavlja Vijeće desetorice, tijela koje je nadziralo proizvodnju artiljerije, a koju su nosili svi topovi lijevani do 1586. godine.³ Sorić u istraživanju nailazi na podatak da slovo F ispod oznake X predstavlja inicijal livničara, pa shodno tome ovaj top može biti rad dvojice čuvenih venecijanskih livničara. U prvom slučaju top bi mogao biti rad Frančeska II di Kontija čija se tri poznata topa čuvaju u Vojnom muzeju u Askeri, u Istanbulu, a u drugom slučaju rad Fabija I Albergetija čiji se jedan poznati top čuva u Pomorskom muzeju u Veneciji.⁴ Iz ovoga Sorić izvodi zaključak da se top Zelenko sa svojim odlikama zasigurno svrstava u XVI vijek.

Ova topovska cijev je sačuvana, do danas, uz originalni lafet za koji se utvrdilo da je iz XVII vijeka te da je mletačke izrade. Podatak koji se odnosi na dataciju lafeta dobijen je na osnovu istraživanja koje je inicirala OJU „Muzeji“ Kotor na zagrebačkom Institutu „Ruđer Bošković“. Naime, na drvenom uzorku skinutom sa lafeta je urađena analiza LNA-PS 5.4/2 određivanjem relativne specifične aktivnosti C14, tačnije starosti tehnikom AMS i njome se utvrdilo da topovska cijev datira iz XVII vijeka. Istraživanja u peraškom arhivu nas upućuju na to da je lafet mletačke izrade, poklon od strane mletačkog providura Grimanija u XVII vijeku, te i ona potvrđuju podatak o starosti ovog postolja dobijenih na onsovu pomenute analize. Navedeni podaci čine dodatno ovaj top rijetkim komadom s obzirom na činjenicu da je mali broj originalnih lafeta mletačke izrade sačuvano u svijetu. A kako saznajemo iz pisma, ovim topom se rukovalo u brojnim prilikama, kako na kopnu tako na moru, te iznenađuje činjenica da je čak i postolje topa sačuvano do današnjega dana.

Osim neprocjenjive vrijednosti topa kakvu mu njegova datacija, značaj i rijetkost obezbjeđuju, u pismu Vjekoslava Viskovića Peraštaninu Marku Matikoli Baloviću pronalazimo i kako je top bio od izuzetnog sentimentalnog značaja za Peraštane. Naime, u pismu koje je objavljeno u knjizi „Storia di Perasto“ autora Frana Viskovića, otkrivam da je, u momentu kada je stigla naredba da se svo naoružanje povuče iz Perasta, Vjekoslav Visković je smatrao da se ovaj falkonet mora sačuvati.

Ta naredba o pacifikaciji Perasta i ostalih bokeških opština došla je nakon ugušenog drugog Krivošijskog ustanka 1882. godine. Naime, ustanak je nastao zbog sprovođenja mjera Zakona o vojnoj obavezi prethodne godine. To je izazvalo komešanje u narodu, te je komanda počela pojačavati svoje garnizone u Boki.⁵ Kako je austrougarska vojska bila bročano i oružano moćnija od ustanika, ustanak je ubrzo ugašen, te je mir u Boki uspostavljen već u maju 1882. godine.

³ Elvira Sorić, *Mletački falkonet*, OJU „Muzeji“ Kotor, Perast, 2017.

⁴ Ibid.

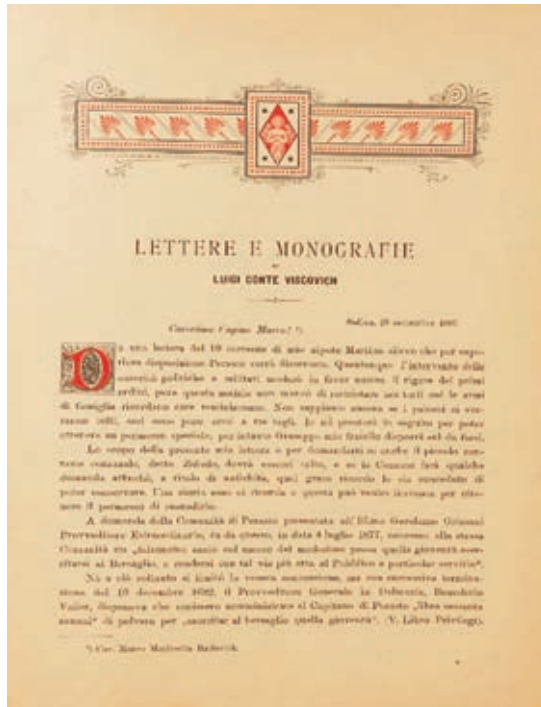
⁵ I. Zloković, *Iz trećeg bokeljskog ustanka 1882.godine (Povodom sedamdesetpetogodišnjice)*, Pomorski muzej Kotor, 1957, str. 230.

Nakon ugušenog ustanka, Austro-Ugarska zadugo nije povukla svoju vojsku.⁶ Naime, u dopisu od 8. septembra 1882. godine kotorski poglavar Budislavljević je oglosio peraškoj Opštini namješteničku naredbu izdatu 7. jula iste godine.⁷ Tom naredbom se izriče zabrana posjedovanja ili nošenja bilo kakve vrste oružja na području hercegnovske i risanske opštine, kao i u dijelovima Orahovca i kotorske opštine. U svim ostalim opštinama zabranjuje se ono oružje koje je carskom poveljom iz 1852. godine propisano kao zabranjeno: topovi, štileti ili šiši, trombuni, špagarice ispod sedam palaca ili 18 centimetara dužine, itd. Pozivaju se svi oni koji posjeduju takvu vrstu oružja da ga predaju u roku od mjesec dana Opštini. Ukoliko to ne učine, protiv zatajitelja bi se preduzele određene kaznene mjere. Takođe, carskom naredbom se zabranjuje svakoj osobi na području Boke Kotorske da drži u posjed ili nosi oružje kao sastavni dio narodnje nošnje, posebno revolver ili stragušu. To oružje se može prodati izvan Boke u roku od 3 mjesca, a nakon toga oružje bi se oduzelo, a prestupnik kaznio. Oružje u sastavu narodne nošnje je bilo dozvoljeno da se nosi, osim u herecgnovskoj i risanskoj opštini, dijelu Orahovca i kotorskoj Opštini. Njime se nije smijelo pristupati utvrđenjima i zatvorenim mjestima, kao i u blizini vojnih posjeda. Ovom naredbom, pravo nošenja bilo kakvog oružja, pa i kao dio nošnje, gubi svako ko je bio osuđen radi bune, učestvovanja u tajnim zadrugama, pobune protiv javnih vlasti ili službi, razglašavanja lažnih i uznemiravajućih vijesti, prikupljanja i potpisivanja podnesaka kako bi se osujetila kažnjiva djela člana 310 carske povelje iz 1852. godine, uvreda javnih činovnika, prestupaka protiv sigurnosti života, krađe, pronevjere, prevare, namjernog oštećenja tuđe imovine, opijanja. Budislavljević, 24. septembra, obavještava perašku Opštinu da ista nije dužna da otkupljuje oružje od građana, te da se produžava rok naveden u namješteničkoj naredbi proglašenoj 8. septembra sa jednog na tri mjeseca za predaju zabranjenog oružja. Ova naredba značila je i da se peraški top *Zelenko* mora predati vlastima, što bi značilo da bi zauvijek bio izgubljen. Na osnovu popisa naoružanja na području opštine Perast, obavljenog u avgustu 1882. godine, utvrđuje se da je ovaj top bio u posjedu porodice Visković.

Istorijska pozadina i upotreba ovog topa čine ga simbolom zlatnog perioda Perasta. Shodno tome, smatra Vjekoslav Visković, u momentima kada grad ekonomski, kulturno i vojno više nije bio u usponu, u momentu migracije stanovništva, top treba da se sačuva kako bi podsjećao na slavnu prošlost ovog grada i stvarao patriotska osjećanja novim generacijama. U cjelosti prevedno pismo iz 1882. godine napisano na italijanskom jeziku, adresirano na Marka Matikolu Balovića, peraškog konta, opštinskog vijećnika. Pismo šalje konte Vjekoslav Visković (Luigi, Lodovico), generalni konzul Austro-Ugarske monarhije u gradu Sulina u Rumuniji.

⁶ I. Zloković, op.cit, str. 231.

⁷ Arhiv Muzeja grada Perasta, PA 1882.

Sulina, 29. septembar 1882. godine

Dragom rođaku Marku Matikoli Balović,

Iz pisma mog rođaka Martina primijetio sam da će Perast biti razoružan shodno višoj naredbi. Iako je civilna i vojna vlast intervenisla i izmijenila u našu korist rigoroznost prvih naređenja, ova vijest nije uspjela da utješi nas, čije porodično oružje budi drage uspomene. Ne znamo još da li su mačevi paloši uklonjeni. Ja ću se ponuditi da tražim posebnu dozvolu, a moj će se brat Đusepe (Josip Visković) podrobnije time pozabaviti.

Pišem ti kako bih te pitao da li će morati ukloniti i mali opštinski top, *Zelenko* i da li će Opština postaviti neki zahtjev kako bi se, na osnovu starosne vrijednosti, i zbog lijepih sjećanja vezanih za njega, dobila dozvola da se on sačuva.

Ispričaću priču na osnovu koje bi trebali da dobijemo dozvolu da ga sačuvamo.

Na zahtjev Opštine Perast, prezentovanog dana 4. jula 1677. godine presvetom Đerolamu Grimaniju, Izvanredom providuru, dodijeljen je Opštini falkonet kako bi sa njim omladina vježbala gađanje u metu, i poslužila na najbolje način građanima i vojsci.

Ni na tome se nije okončao ustupak Venecije Perastu, već je slijedećom Odlukom od 19. decembra 1682. godine Generalni providur za Dalmaciju Benedeto Valijer dozvolio da se peraškom kapetanu stavi na raspolaganje 60 libara praha godišnje radi vježbanja ove omladine u gađanju mete.- V. Libro Privilegi⁸

Već su dva vijeka i više od kada je peraška Opština dobila na poklon, za vojne potrebe, taj artiljerijski komad, čija je svrha korišćenja bila vježba omladine za odbranu i napredak grada.

Kada se Mletačka republika 1684. godine, kao članica Svete lige sa Leopoldom I⁹, našla u ratu sa Osmanskim carstvom, Izvanredni providur Antonijo Zeno iz Kotora, usljed nedovoljno brojčane vojske Boke, pozvao je Peraštane na oružje, i postavio sebe na čelo čete, prešao granice i napao obližnju osmansku teritoriju u Morinju i Herceg Novom, te natjerao Turke da napuste otvorena mjesta i da se povuku među zidine grada. Ovo je jedan od značajnijih istorijskih događaja, i za Veneciju i Osmansko carstvo, iz pomenutog perioda. Peraštani su sa sobom imali njihov opštinski top i sa njim se borili i probili do nekih čardaka duž rivijere gdje su se Turci zatvorili kako bi se odbranili, i natjerali ih na bijeg.¹⁰

Okupirali su Peraštani tokom tri godine turske posjede duž rivijere. A 1687. godine, njih 360, uvijek naoružani njihovim topom, ujedinjeni oko Kornera, doprinijeli su odbrani grada i tvrđava Herceg Novog, kako potvrđuje Dukal izdat 16. maja 1693. godine.¹¹

Kada je kasnije, 1714. godine, došlo do invazije na Crnu Goru od strane bosanskog i skadarskog paše, Crnogorci poraženi i slomljeni tražili su spas na venecijanskoj teritoriji. Dok je u Kotoru spas našao njihov vladika, Perast je primio više stotina bjegunaca. Pod prijetnjama Numan paše opet se onaj top podigao za odbranu. Gostoprinstvo dato bjeguncima bilo je, kako je zabilježeno, motiv ili izgovor, na osnovu kojeg je Porta objavila rat Mletačkoj republici, napala Moreju i pod opsadom držala Krf, dajući na drugoj strani Austro-Ugarskoj

---

⁸ Pretpostavlja se da je greška u tekstu. Naime, Generalni providur za Dalmaciju i Albaniju u tom periodu je bio Lorenzo Dona, te je on informisao kotorskog providura Beneta Valijera 6. oktobra 1682. godine o navedenoj venecijanskoj Odluci. Beneto Valijer o toj odluci informisao peraškog gradskog kapetana.

⁹ Leopold I je bio Car Svetog Rimskog carstva (1657-1705)

¹⁰ Peraštani su upadali i pljačkali na području Herceg Novog. Stanje se pogoršalo 1684. godine kada je Izvanredni providur Antonio Zeno pozvao Peraštane, u momemntu nedovoljno brojčane vojske, na oružje kako bi napali okolna sela na tom području.

¹¹ Stanje u Herceg Novom nakon dugogodišnjeg pustošenja koje je kulminiralo 1684. godine bilo je jako loše, a pomoć iz okolnih osmanskih teritorija Novljanima nije stizala. Tako je Porta naredila Hercegovačkom paši i skadarskom veziru Sulejmanu Bušatliji da pruži pomoć gradu. Dubrovčani, kao vječiti naprijatelji Mletaka, bili su na strani Turaka. Dok su Bokelji i Crnogorci pozivali Mletke da objave rat Osmanskom carstvu. Tako da su se 1687. godine Mlečani i odlučili na to. Cilj je bio da se oslobodi to područje od Turaka, što se i desilo pod zapovjedništvom generalnog providura Jeronima Kornera.

mogućnost da odnese izuzetne pobjede u Petrovaradinu i Beogradu.¹²

Koristio je kasnije, taj isti top, u različitim prilikama tokom prošlog vijeka, tokom, bližih ratova koji su prijetili granicama grada; on je bio taj koji je dao poslednji pozdrav, 23. avgusta 1797. godine, zastavi tada već pale Mletačke republike; on je bio taj, koji je istog dana, prvi pozdravio, u unutrašnjosti zaliva Boke Kotorske, zastavu Austro-Ugarske; on je bio taj koji je 1813. godine, usled nepostojanja bilo koje vlasti i bez želje Peraštana da postanu dio Vlastičine vlasti, služio Perastu koji je morao da organizuje sam svoju odbranu tokom osam mjeseci; on je bio taj koji je tokom poslednjih događaja u Boki Kotorskoj, dok je Perast pod prijetnjom pobunjenika bio primoran da se sa svojim sredstvima čuva i brani od agresija, bio montiran i pripremljen za odbranu grada, i uz veliku podršku vojne i civilne vlasti Austro-Ugarske, i uprkos ratnim zakonima sad publikovanim i onim što su još uvijek na snazi.¹³

Ne može, dakle, Opština ostati bez jednog takvog predmeta koji sjeća na veliki dio naše istorije, predmeta koji u sadašnjem stanju propadanja države i migracije među svojim stanovništvom, možda još ne baš slavnim sjećanjima, je jedan od motiva, koji veže jedne i podsjeća mnoge druge građane na (re)patriotsko sjećanje, uz staro i drago porodično oružje, sve ih podsjeća na njihove pretke, i na potrebu da se zaštite dostojno praksi dobro građanski uređenog društva, i iz obaveze prema podređenim građanima i zbog ljubavi i vjernosti njihove prema legitimnom vladaru Francu Jozefu I.

Izlažući ovu priču sa izabranim načinom i stilom, koja dokumentima može biti opravdana, Opština treba da zahtijeva, kod Njegove Visosti, da zaštiti, ako ništa drugo kao muzejski predmet, taj top kojim se branio grad u izuzetnim i vanrednim okolnostima, koji još može da traje, i koji nikada ne treba da se smatra

---

¹² Crnogorski vladika je u tom periodu bio Danilo Šćepčević Njegoš koji je bio na čelu Cetinjske mitropolije 1697-1735. godine. Pomenuti događaj u pismu vezan je za rusko-turski rat 1710-1711 kada se nakon Gramate kojom su Rusi pozvali Crnogorce da stanu na njihovu stranu u ovom ratu, što su oni i prihvatili. Iz tog perioda poznata je bitka na Carevom Lazu kada su Crnogorci i Brđani izvojevali jednu od najslavnijih pobjeda nad brojčano jačom turskom vojskom. Kao osvetu, dvije godine kasnije, Numuan paša Čuprilić napada Crnu Goru i nanosi težak poraz crnogorskoj vojsci. Crnogorci su se 1714. godine sklonili u Perast, a vladika Danilo u Kotor. Sam čin peraškog gostoprimstva i pomoći pružene Crnogorcima u momentu kada im je ona bila najpotrebnija, služio je osmanskoj Porti kao povod za objavu rata Mletačkoj republici zbog kojeg je ona pretrpila velik poraz u tzv. Drugom morejskom ratu, ali i povod da na drugoj strani Austro-Ugarska odnese prvu veliku pobjedu na račun turske vojske u Petrovaradinu i Beogradu. Visković, navodeći ovaj događaj, posebno ističe da su Peraštani, braneći Crnogorce, uz glavno naoružanje - top Zelenko, dali povod za Drugi morejski rat zahvaljujući kojem je Austrija izvojevala prvu veliku pobjedu nad Osmanskim carstvom. On indirektno navodi da bi, u čast tog događaja i zbog neke vrste simboličke vrijednosti ovog topa koji se top prilikom umiješao u istoriju Austrije, ovaj top trebalo sačuvati.

¹³ Pomenuti događaji odnose se na treći bokeljski ustanak 1882. godine, poznatiji kao Drugi krivošijski ustanak.

kao prijetnja organima reda.

Iznosim ti ova moja razmišljanja sa sigurnošću da ćeš uraditi sve što je moguće kako bi se zaštitio ovaj naš jadni *Zelenko*, srdačno te pozdravlja

tvoj rođak,
Luigi Viscovich

Naglašeni patriotizam i visokoobrazovanost Vjekoslava Viskovića ogleda se u prepoznavanju vrijednosti i potrebe da se sačuvaju mnogi predmeti i dokumenata koje je ostavio za sobom, kao i ovaj artiljerijski komad koji asocira na slavu Perasta. Analizirajući pismo uočavamo Viskovićevu izuzetnu intuiciju i svijest o vrijednosti ovog topa. Činjenica je da je top ostao sačuvan do današnjih dana, top kojim se dičimo kao jedinim sačuvanim na svijetu. Tome je svakako doprinijelo i nastojanje da se kao simbol grada zadrži naočigled sadašnjih i budućih generacija kako bi u njima budio lokal patriotizam i svijest o važnosti ovog malog grada u sklopu Mletačke republike. Razumijevajući pismo s aspekta intuitivnosti Vjekoslava Viskovića, ostavljeno nam je u amanet da danas, dva vijeka kasnije, još jačim intezitetom čuvamo i vrednujemo našu kulturnu baštinu.

